

Ristirahva Pühapäevalehes 1887 ilmunud kirjasaatja —kp.— põhjalikum kirjeldus nn. Kuntaugani afääri kohta: kuidas prof. J. Köler asus Krimmi eesti talupoegadega Krimmis Kuntaugani mõisa ostma, hiljem aga oma lubadused täitmata jättis ja kümneid eesti perekondi, sealhulgas Tarhani mõisa omanikud õnnetusse saatis. Krimm. Kuntaugan. Tarhan. Peeter Kähr Järva-Jaani khk-st. Johann Köler. Peeter Köler. Märt Mitt. Digiteeris Andres Aule, kirjavaiis muutmata.

Ristirahva Pühapäevaleht (nr. 15), 12. aprill 1887, lk. 114–116

Krimmist

Nurja läinud Kuntaugani ettevõtmise loud. Et Kuntaugani ostmine täieste nurja on läinud, see on juba teada. Kuda aga see asi ette võeti, edasi aeti ja mis kahju see meie rahwale on toonud, sellest tahame alamal pitkemalt teadust anda.

Eesti asujatel, kes 1861 ja 1862 Järva- ja Harjumaalt Krimmi rändasiwad, oli kaua aega mitmesuguste raskustega wõõral maal palju wõitlemist. Jumala abiga hakkas uende käsi wiimse kümne aasta sees kord korralt paremini käima ja nad wõisiwad oma palehigi waewasi mõnda rubla aastas tagawaraks korjata. Mõne aasta eest paniwad 23 perekonda oma tagawara korjandused kokku ja ostsiwad Tarchani mõisa, kus omale ja oma lastele kindla elupaiga asutasiwad. See ettevõtmine läks Jumala õnnistusega korda, kui seal ka mõnda raskust kanda oli. 1882 pidasiwad umbes 25—30 perekonda nõuu, ka maad osta, et kindlat elupaika wõiksiwad asutada. Nad kauplesiwad juba ühe maa omanikuga, kelle maa nende raha jõuuga kokku sündis. Seal tuliwad mõned noored mehed kodumaalt Krimmi, nende seas üks Peeter Kähr Järva Jaani kihelkonnast, prohwessor J. Köleri sugulane, ja läks Kaddekoi mõisa, kus suurem jägu nimetud perekonda rendi peal elas. Selle mehe pea oli mitmesugusi kõrge meelega ja eksi waimu mõttid täis, mis ta seal rahwale osawaste ette kiitis. Warsti oli ta maa ostjate nõumeheks heitnud. Nüüd pidi üks suur mõisi saama ostetud, millest tema „rikas onu” Peeterburis osa tahta wõtta. Meestele näitas asi wõimata olewat. Kui aga prohwessor J. Köler Mai kuu sees Märt Mitt’iga Krimmi tuli, kes põllu asjades nõumees pidi olema, siis uskusiwad kõik, et asjal põhi all on. Suur Kuntaugani maa oli sell ajal müümise peal. Seda taheti osta. Krimmi mehed arwasiwad, et nende jõuud selleks liiga weikene on. See olla ainult wõimalik, kui prohwessor J. Köler peasja, raha muretsemise, oma peale wõtab, mis peale prohwessor ütles: „Ega meie taewast raha lähe tooma” — ja hakkas kaupa tegema. Müüjad nõuudsiwad 45 rubla tessatini pealt. Krimmi Eestlased tõendasiwad, et üle 40 rubla mitte ei wõi anda, mis juba koguni kõrge hind olla. Prohwessor tegi kauba ära Kuntaugani maa peale, mis umbes 6,500 tessatini suur on — 42 rubla 50 kop. tessatini pealt. Ilma et kaasostjad selleks woli oleksiwad annud, ostis prohwessor tessatini 2 rubla 50 kop. kallimalt, mis kõige maa peale umbes 16 tuhat rubla wälja teeb. See ei olnud mitte tubli asjatallitus. Teiste meelega järele ei olnud see küll mitte, aga et prohwessor 16 tuhat rubla nii ker-

geste lubas maa eest rohkem maksta, see näitas neile tunnistuseks olewat, et ta rikas mees on, kes 16 tuhande rubla peale palju ei waata. Kaup tehti kohalises kohtus kindlaste ära ja makseti 24 tuhat rubla wälja; 20 rubla andsiwad Krimmi mehed, 4 tuhat rubla prohwessor. 23. Januaril 1883 pidi päris ostmise põhjuskiri walmis tehtama ja siis umbes 50 tuhat rubla wälja maksetama; muist raha pidi peale selle maade pangist laenatama ja üle 100 tuhande rubla müüjatele 8 aasta sees wälja maksetama 8 protsendiga. Targa nõuu-mehe arwamise järele pandi kauba kirja sisse ka weel see punkt ehk tingimine, kes kauba tegijatest kunni 23. Januarini 1883 oma kohust ei täida, see maksab 48 tuhat rubla trahwi. Pärast kauba walmis tegemist andis prohwessor wõõraste majas osawõtjatele suure pidusöögi, kus waimustatud kõnesi peeti. Pärast seda oliwad Krimmi mehed mitu kuud suures rõõmu ja õnne tujus, kus prohwessorile „meie isa Köler” nimeks anti. — Juuli kuus tuli prohwessori wenna poeg Peeter Köler Willandist sulaste ja tüdrukutega Krimmi, et põllutöö tallitust järgmiseks aastaks ette walmistada. Prohwessor oli üle 3 tuhande tessatini maad oma nimele wõtnud ja andis teada, et ta sellest maast palju tahab ära anda. Asja tallitus oli tema wenna poja käes. Kui aga sügisel mõned mehed Eestimaalt ja mujalt maad tahtsiwad osta, siis ütles Peeter Köler, et maad enam saada ei ole, sest et olla juba neilegi wäheks jäänud. See ei olnud aga tõsi, ja oli suur wiga, et maad õigel ajal ära ei antud, mis raha ja tööjõudu suure maa peale oleks toonud. Ligi 30 ruutwersta maad näitas selle mehele weel wähe olewat! —

23. Januar 1883 jõudis kätte. Kuda juba nimetatud, oli müüjatele tarwis 50 tuhat rubla wälja maksta; peale selle oli weel mitu ja mitu tuhat rubla muu kulude peale tarwis. Peasumma pidi prohwessor J. Köler muretsema, Krimmi mehed paniwad umbes 15 tuhat rubla kokku. Päew oli käes ja mehed ruttasiwad Simferopoli linna. Märts Mitt tuli jälle, tahtis 100 tessatini maad saada, aga ei toonud — raha. Prohwessor aga ei tulnud termini päewal mitte. Päewad läksiwad mööda, jah koguni nädalad, aga ta ei tulnud mitte, ei tulnud, ega tulnud mitte. Krimmi meeste südamed oliwad hirmu ja kartust täis, ja selleks oli asja küllalt, sest ostjad oliwad kauba tingimised täitmata jätnud ja pidiwad nüüd 48 tuhat rubla trahwi maksma. Ei olnud see nalja asi! Sisse maksetud raha, 24 tuhat rubla, kaudata ja weel 48 tuhat rubla juure maksta ja peale selle weel umbes 500 tessatini nisu kaudata, mis nad juba Kuntaugani maa peale oliwad wälja külwanud, see oleks määratu suur kahi olnud! Head nõuumehed oliwad kõik oma teed läinud! Wiimaks, Webruari kuus, tuli prohwessor, aga paraku ilma — rahata! Kuida oli see wõimalik, et mees, kes nii suure asja oma peale oli wõtnud, ilma rahata wõis tulla? Mitmesugused äpardused olla raha muretsemise nurja ajanud, nagu nimelt laenu Aleksandri kooli-kassast ära rikkunud. Temal olla Peeterburis raha ühe maja all, aga nii ruttu ei ole wõimalik olnud kätte saada. Temal olla aga kindel lootus, et raha puudust edespidi enam ei saa olema. Seda wõisiwad mehed uskuda, kellele prohwessor asja seletas, sest kuidas wõis muidu asjast aru saada, kuda wõis seda muidu seletada, et ta ühe nii suure asja ette wõttis, mis ligi 300 tuhat rubla maksis ja mis kõige wähemalt 30 perekonna elu õnnega oli ühendatud? Mis pidi aga nüüd ette wõetama? Wõeti nõuuks katsuda, kuda müüjatega wõiks asja jälle joonele ajada. Oliwad kauba tingimised juba ennegi rasked

küll, siis läksiwad nad nüüd weel raskemaks. Müüjad jätsiwad küll suurema jäu trahwi maha, aga nõuudsiwad siiski ikka weel 9,600 rubla trahwi. Peale selle pidiwad ostjad müüjatele kõik raha 5 aasta pärast wälja maksma. Ka nõuuti seda, et ostjad igakord, kui nad õigel ajal oma kohusi ei täida, 20 tuhat rubla pidiwad trahwi maksma. Need tingimised oliwad rasked ja hädaohtlikud, aga ostjad pidiwad neid wastu wõtma. Ka nõuuti weel umbes 40 tuhat rubla raha kohe kätte, muud kulud oliwad ka kanda. Prohwessori sõbrad Tartust oliwad Wirumaalt jõukate meeste käest umbes 10 tuhat rubla korjanud ja prohwessorile Krimmi järele saatnud, aga 20 tuhat rubla oli weel kibedaste waja. Kust pidi seda wõetama? Üks müüja lubas wiimaks sellega leppida, kui ostjad temale 20 tuhande rubla eest panti annaksiwad ja temale aastas 10 kunni 12 protsenti intressi maksaksiwad. Ostjatel aga ei olnud niisugust panti anda. Siis palus prohwessor kaasostjatega Tarchani omanikkusi, et nad oma maa, umbes 2,500 tessatini, nende eest pandiks pidiwad andma 20 tuhande rubla eest. See ei olnud kerge asi. Aga et Tarchani mehed seda ei teadnud, et ostmise tingimised palju raskemaks oliwad läinud, ja et prohwessor kindlaste, oma auusõna peale lubas selle eest ise muretseda, et neile mingisugust tüli ei tuleks ja nende maa warsti jälle pandi alt lahti saaks, sellepärast andsiwad nad siis wiimaks oma maa Kuntaugani eest pandiks. Naad lootsiwad kindlaste selle peale, et prohwessor J. Köler, keda ajalehed suure auustamisega kiitsiwad, oma sõna saab pidama, teiste kaasostjate peale oli neil wähe lootust. Nõnda sai siis wiimaks Kuntaugani maa ostetud. Hind oli aga paraku suur, tingimised rasked ja raha-jõuud koguni wähene! Suure waewaga oliwad ostjad kõigist kõiki üle 60 tuhande rubla kokku saanud, millest ligi pool weel laenatud oli, nõnda et neil oma käest enam ei olnud ära maksta, kui umbes kümnese osa maa hinnast. Maa pangi wõla, mis Kuntaugani maa peale oli wõetud, umbes 85 tuhat rubla, wõtsiwad nad oma peale, ja pidiwad 5 aasta pärast 135 tuhat rubla müüjatele wälja maksma, nii kui ka weel 20 tuhat rubla Tarchani meestele maksma, et nende maa pandi alt lahti saaks. See oli koguni suur wõla summa, mille eest maa omanikud aastas umbes 20 tuhat rubla intressi raha pidiwad maksma. Lootus oli meestel siiski kindel, sest prohwessor lubas ju raha muretseda. Nüüd pidi ta ju oma sõna paremini ja kindlamini pidama, sest tema läbi oli juba suur kahi sündinud. — Aprili kuus tuliwad Jõhwi mehed, Tõnnisson, Lindemann ja Mäggar, kes umbes 10 tuhat rubla oliwad saatnud, Krimmi ja waatasiwad Kuntaugani maa läbi, mis nõnda nende meele järele oli, et nad eneste ja oma sõbrade tarbeks üle tuhande tessatini tahtsiwad wõtta, mida neile ka prohwessor J. Köler oli lubanud, aga tema asjaltalitaja Peeter Köler ei tahtnud meestele maad anda. Temale näitas ikka weel wähe maad olewat. Alles siis, kui teised omanikud tungiwalt peale käisiwad, andis ta järele. Selle läbi tuli mehi juure, kes raha tõiwad, mis ju kibedaste waja oli. See aitas, et Kuntaugani omanikud Augusti kuus 9,600 rubla trahwi raha wõisiwad wälja maksta, mis Webruaris oli wõlgu jäänud, nii kui ka intressi raha, mida nad pidiwad maksma. Oli näha, kui läheks Kuntaugani asi edasi. Seal tuliwad aga kohe uued raskused. Terwe Kuntaugani maa oli ühes summas, ilma jägamata, ilma üksikuteks jägudeks tessatinide arwu järele tegemata ostetud; iga maa omanik pruukis maad oma osa suuruse järele, nõnda kui Lõuna-Wenemaal üleüldine pruuk on. Ostjad oliwad kõik wastutajad maa maksude eest: üks kõikide ja kõik ühe eest. Ostmise põhjuskirjas ei olnud

jägamise kohta mingisugusi tingimisi tehtud. Prohwessor nõudis, et tema jägu maad saaks iseäranis wälja mõõdetud ja rajade läbi ära märgitud ja pani selle tarbeks plaani teistele ette. Et ta aga maa südamest kõige parem osa omale tahtis wõtta, sellepärast ei wõtnud teised omanikud seda plaani wastu, mis palju tüli ja meele haigust sünnitas. Wiimaks, kui plaan muudetud sai, leppisiwad ommeti kokku ja prohwessori maa, 2,600 tessatini, pidi wälja mõõdetud saama. Aga paraku tuli jälle uus äpardus! Tõnnisson, Lindemann ja Mäggar tahtsiwad, et siis prohwessor nende maa, 1,250 tessatini pidi neile iseäranis wälja mõõtma. Seda lubas prohwessor täita, ja kui oma wennapojaga nõuu oli pidanud, pakkus neile kõrgemad kohad wälispidise raja ääres, parema maa tahtis ta omale pidada, mis suure rohuajaga ühendatud oli. Seda nähes ja kuuldes, ehmatasiwad Jõhwimehed koguni ära. Nad nõudsiwad oma raha tagasi, aga saiwad selle wastuse, et see wõimalik ei ole, nad olla ju maad ostnud. Niisugune lugu tungis nõnda iseäranis Mäggara südamesse, et ta kurwal ja raskel meelel haiglaseks jäi, sest ta nägi, et tema oma ja wendade warandus, umbes 5,000 rubla, kadunud oli. Suures mures sõitis ta kodumaale tagasi, kus ta mitte enam kaua ei elanud. Nõndasama jättis ka Lindemann asja järele; Tõnnisson katsus weel mõnda aega, et oma kulusi Kuntaugani maast osaltgi tagasi saaks. Nõnda kirjud ja kurwad oliwad Kuntaugani loud juba esimel sügisel. Mitmetpidi sai awalikuks, et prohwessor ennast oma wenna pojast rohkem lasi juhtida, kui tarwis ja kasulik oli. Ainult tubli ja osaw asjatallitus wõis Kuntaugani rasket asja edasi wiia, aga see puudus paraku!

Kui awalikuks sai, et prohwessor sügisel ka mitte ühtki suuremat raha summa ei toonud, nii kui ta oli lubanud, et ommetigi Tarchani maa oleks pandi alt lahti saanud, mille eest nad 12 protsenti intressi pidiwad maksma; kui maa-jägamise tüli tõuuis, mis selgeste näitas, et oma kasu otsimine asja juhtija oli; ja kui wiimaks Jõhwi mehed sellepärast asjast lahti lõiwad: siis oli selgeste näha, et Kuntaugani ettewõtmise põhi kõikuma hakkas. Prohwessoril oli liiga palju maad, aga paraku liiga wähe raha ja tööjõudu! Hiljemini püüdis ta maad ära müüa, aga siis oli juba hilja: asi oli rikki aetud. Kellel pidi siis tahtmist olema, segase ja nurja aetud asja pärijaks heita? — 1883 aastal jõudsiwad Kuntaugani omanikud intressi maksud ära maksta, kus Jõhwi meeste raha abiks oli, nimelt prohwessori suure maa ette. 1884 oli wilja saak kasin. sest taewas ei tahtnud mitte palju raha anda, mida inimesed taewast ei tahtnud tuua. Seal tuli juba puudus kätte. Krimmi mehed paniwad oma wälja külwatud nisu seemne wäljad ühe rikka wilja kaupmehele pandiks, kes neile selle eest, nõnda ütelda, nisu orakse peale tuhat rubla laenas, muidugi kõrge protsentidega, ja püüdsiwad oma kohusi täita. Prohwessor ei toonud raha abiks, ei pannud ka oma nisu pandiks, ja ei maksnud ka maksusi, nii kui kord ja kohus oli. Wähese jõuu mehed pidiwad nüüd weel suure maa omaniku eest maksma. Siis oli asi koguni nurja läinud! Nüüd oli näha, et lõpetus oli kätte jõudnud. Augusti kuu sees ei wõinud, ega jõudnud nad enam intressi raha ära maksta. Prohwessori poolt ei tulnud mingi abi, jah ta ei maksnud ju omagi maa eest, nõnda kui kohus oli. Lugu oli wilets, sest Tarchani maa oli ikka weel pandi all. Enne kui maksu termini päew tuli, tegiwad nad seaduse teel kauba Tarchani meestega oma liikuwa waranduse peale, nimelt kõik auu-

sama meelega mehed, et see neile pidi saama. Et see weel mitte wõlgu ei jõudnud tasuda ja et nad siis üsna paljaks oleksiwad jäänud, sellepärast ei wõtnud Tarchani mehed nende liikuwat warandust mitte ära. Nad ootasid, et prohwessor oma liikuwa waranduse ka nende nimele saaks kirjutama, wõla tasumiseks ehk näituseks, et temal nende wastu ka usaldust oleks, kes tema wastu nii palju usaldust oliwad ülesnäidanud; aga see ei sündinud mitte. Hiljemine sai awalikuks, et üks tema sulane nimetatud waranduse peremees oli. — Nõnda lõppes Kuntaugani ettewõtmine ja maa langes müüjate kätte tagasi.

Kahi, mis see ilma järele mõtlemata ettewõtmine on sünnitanud, peale mitmesuguse tüli ja pahanduse, on koguni suur, nagu nimelt: üle 60 tuhande rubla, mis kunni ostmise päewani, millal põhjuski tehti, oli kokku pandud, 9,600 rubla trahwi, kahe ühe poole aasta intressid ligi 50 tuhat rubla ja 20 tuhat rubla, mille eest Tarchani maa pandiks on, see on üle 140 tuhande rubla. Kui seda weel senna juure arwame, et mehed hulga uusi majasi on ehitanud, siis tõuuseb kahju summa 150 tuhande rubla peale, mis meie rahwa warandusest on kadunud. See on wäga raske hoop. Enam kui 30 perekonda on täieste õnnetumaks saanud ja mitme inimese tagawara kopikas ära raisatud. Ja missuguse suure tüli, kurwastuse ja waewa sisse on Tarchani mehed langenud, kes nüüd oma maa peale 20 tuhat rubla peawad laenama ja maksma, et maa pandi alt lahti saaks! Kus on nüüd prohwessor J. Köler, kes oma auusõnaga selle eest lubas muretseda, et neile tüli ja häda ei pidanud tulema? Mis õnne on need mehed toonud, kes Krimmi Eesti asujaid tuliwad suurel wiisil aitama? Ei mitte Krimmi Eestlasi aitama, waid iseenestele kasu otsima tuliwad nad Krimmi, nagu ei oleks asujad oma raha mitte ise mõistnud pruukida, ja on meie rahwale määratu suure kahju sünnitanud, suure kahju ihu ja waimu poolest. Jumal hoidku meid niisuguste meeste eest! —kp—